

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Aalborg Universitet

Foreningen for Kvindernes Vækst

Integration gennem den danske demokratiske model?

Faber, Stine Thidemann

Publication date:
2010

Document Version
Tidlig version også kaldet pre-print

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Faber, S. T. (2010). *Foreningen for Kvindernes Vækst: Integration gennem den danske demokratiske model?* (s. 1-40). Institut for Sociologi, Socialt Arbejde og Organisation, Aalborg Universitet. Sociologisk arbejdspapir

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Sociologisk Arbejdsblad

Nr. 28, 2010

Stine Thidemann Faber

Foreningen Kvindernes Vækst
Integration gennem den danske demokratiske model?

Forskningsgruppen CASTOR

Institut for Sociologi, Socialt Arbejde og Organisation

Aalborg Universitet

Kroghstræde 5, 9220 Aalborg Ø

Tlf. 9940 8150, fax 9811 5056

e-mail: sociologisekretariatet@socsci.aau.dk

Stine Thidemann Faber

Foreningen Kvindernes Vækst

Integration gennem den danske demokratiske model?

Copyright © 2010 forfatterne og forskningsgruppen CASTOR

ISSN: 1399-4514

ISBN:87-90867-31-9

Sociologiske Arbejdsrapporter udgives af forskningsgruppen CASTOR (Center for Sociologiske Analyser af Sociale Transformationer). Arbejdsrapporterne omfatter mindre arbejder fx. seminaroplæg, konferencebidrag, udkast til artikler eller kapitler.

Serien redigeres af professor Annick Prieur og professor Lars Skov Henriksen.

Indholdsfortegnelse

Indledning.....	4
Foreninger, demokrati og etniske minoriteter.....	4
Etniske minoritetskvinder og foreningsarbejde.....	7
Medborgerskab, social kapital og empowerment.....	9
Om foreningen for Kvindernes Vækst.....	13
Baggrunden for kvindeforeningens opståen – to parallelle forløb.....	15
Professionalisering af det sociale fællesskab.....	17
Uenighed om målet med foreningens arbejde.....	22
Fra mor til aktiv medborger og uafhængig kvinde.....	25
Foreningen – et kulturelt ladet rum.....	28
Opsummering og afsluttende diskussion.....	30
Litteratur.....	34
Udgivelser i serien Sociologiske Arbejdspapirer.....	38

Indledning

Dette paper bygger på et feltarbejde¹ i foreningen *Kvindernes Vækst – de unges vej til succes*² i Aalborg Øst. Der er tale om en kvindeforening, der blev etableret med støtte fra Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration med det formål at fungere som en løftestang for etniske minoritetskvinders inklusion i lokalsamfundet. Kapitlet skitserer de etniske minoritetskvinders arbejde med at starte og drive foreningen og diskuterer spørgsmålet om dansk foreningspraksis som forum for integration og læring til demokrati samt medborgerskab. I forbindelse med feltarbejdet blev foreningen fulgt tæt igennem et år - fra stiftende generalforsamling d. 31. januar 2008 til førstkommende generalforsamling d. 22. januar 2009.³ Kapitlet er baseret på henholdsvis feltnoter, deltagerobservation, samtaler og interviews.⁴ De personnavne, der nævnes i kapitlet, er synonymmer. For at sikre informanternes anonymitet yderligere gives der heller ingen detaljerede beskrivelser af enkeltpersoner.

Foreninger, demokrati og etniske minoriteter

Foreninger spiller en væsentlig rolle i det danske civilsamfund og hverdagsliv. Det er en udbredt opfattelse, at foreningslivet i høj grad bidrager til at facilitere sociale fællesskaber og skabe sammenhængskraft i samfundet, ligesom de menes at være centrale ift. at udvikle danskernes fornemmelse for demokrati og medansvar for samfundet. Ifølge Torpe (2000) udgør foreningerne et vigtigt bindeled mellem de danske borgere og de politiske institutioner på lokalt såvel som nationalt plan.

Forskningsmæssigt har der i en længere årrække været fokus på foreningslivet og det frivillige arbejde, der foregår i dette regi. Det afspejles både i den nationale og den internationale

¹ Mit feltarbejde i kvindeforeningen blev gennemført som led i en ansættelse på forskningsprojektet INTERLOC (se mere på <http://www.interloc.aau.dk/index.php?id=1>). Formålet med INTERLOC-projektet er at udvikle ny viden om lokalt medborgerskab, tilhørsforhold, hverdagsliv og identiteter i forhold til køn, klasse og etnicitet med udgangspunkt i Aalborg Øst. Jeg takker Ann-Dorte Christensen og Sune Qvotrup Jensen for konstruktive kommentarer til dette paper. Jeg takker også alle de kvinder, jeg har mødt i foreningen for *Kvindernes Vækst* for lærerige dialoger, hyggeligt samvær og for at tage imod mig med åbne arme.

² Herefter blot omtalt som foreningen for *Kvindernes Vækst*.

³ Det første halve år blev foreningen fulgt af studentermedhjælp Mette Mee Storm, som også har beskrevet feltarbejdet i sit speciale (se Storm 2008). I det andet halvår (fra maj 2008 til og med januar 2009) har undertegnede fulgt foreningen. Vi har samlet deltaget i 22 bestyrelses- og medlemsmøder (11 hver).

⁴ I tillæg til feltnoter, deltagerobservation og løbende samtaler med medlemmerne af kvindeforeningens bestyrelse, er der lavet ét fokusgruppeinterview, hvor fire etniske minoritetskvinder fra bestyrelsen deltog. Herudover er der lavet syv individuelle interviews med henholdsvis projektlederen på projekt 'Dannelse af kvindeforening' (forklaring følger senere), en projektansat, foreningens sy-instruktør, to etnisk danske bestyrelsesmedlemmer samt to bestyrelsesmedlemmer med anden etnisk baggrund.

publicering på området, hvor især forestillingen om foreningernes betydning som ”skoler i demokrati” og dannelse af medborgerskab samt foreningslivets positive indflydelse som kilde til social kapital, og i forhold til udvikling af demokratiske kompetencer og bevidsthed, samt dets integrative potentialer har været i fokus (se fx. Putnam 1993, 2000; Gundelach & Torpe 1997, Wollebæk & Selle 2002).

Der er imidlertid visse forhold og betingelser ved det danske foreningsliv som synes at spærre for deltagelsen af bestemte grupper. En række undersøgelser har således påvist, at etniske minoriteter ikke deltager i samme grad som etniske danskere i foreningslivet. Flere (bl.a. Boeskov & Ilkjær 2005, Mørck 2008, Christensen 2008) har forklaret dette med, at der hersker en udbredt mangel på kendskab til foreninger og foreningspraksis blandt etniske minoriteter, hvilket afstedkommer usikkerhed og tilbageholdenhed. Da den generelle opfattelse er, at foreningerne spiller en central rolle i forbindelse med bl.a. sociale relationer, netværksdannelse og fællesskabsfølelse har dette givet anledning til bekymring. Fra flere sider er det derfor blevet fremhævet, at der mangler viden om de etniske minoriteters organiseringsgrad, foreningsdeltagelse og involvering i det frivillige arbejde samt en større opmærksomhed på de særlige barrierer, der fx kan være i forhold til køn og familie (se bl.a. Hjære & Balslev 2001, Mikkelsen 2003, Boeskov & Ilkjær 2005, Christensen & Christensen 2006).

De etniske minoriteters manglende deltagelse i foreningslivet har også givet anledning til politisk bekymring. Således har Regeringen i flere publikationer givet udtryk for vigtigheden af at opnå en højere foreningsdeltagelse blandt etniske minoriteter. Fx hedder det i rapporten ”Regeringens vision og Strategier for bedre integration”, at regeringen ønsker at *”styrke indsatsen for at øge etniske minoriteters deltagelse i det organiserede forenings- og fritidsliv for at fremme en fortsat indførelse i det danske samfund”* (Regeringen 2003: 36). Det anføres videre, at problemet med de etniske minoriteters manglende deltagelse er, at de ikke i fuldt omfang udnytter *”de mange aktiviteter, der foregår overalt i det danske samfund, som kunne være af stor betydning for en god integrationsproces og udviklingen af større samhørighed og gensidig forståelse i befolkningen”* (Regeringen 2003: 35). Senere i rapporten ”Beskæftigelse, deltagelse og lige muligheder til alle” præciseres det, at fordelene ved at involvere borgere med anden etnisk baggrund i foreningerne rækker ud over selve foreningsdeltagelsen. Her fremføres det yderligere, at der med deltagelse i foreningslivet følger andre, og vigtigere, aspekter med - bl.a. hedder det

sig, at foreningslivet kan være en vej til stærkere netværk, bedre dansk kundskaber og dermed større chancer for at få et arbejde (Regeringen 2005: 35). Tanken er altså, at de etniske minoriteter via foreningsdeltagelse erhverver kompetencer og kvalifikationer, der kan bruges direkte på arbejdsmarkedet – hvilket ifølge Krabbe (2007) opfattes som den egentlige vej til integration i Danmark.

En gennemgående tendens i rapporterne er, at det danske foreningsliv præsenteres som ressourcestærkt, når det handler om at fremme integration og skabe sammenhængskraft i samfundet. Samme opfattelse præsenteres også på hjemmesiden www.nyidanmark.dk, som Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration står bag. Her fremgår det bl.a., at Regeringen i perioden 2003-2006 gav økonomisk støtte for godt 17 mio. kr til til initiativer og tiltag, der fokuserede på inddragelsen af etniske minoriteter i det danske foreningsliv.⁵ Det fremgår yderligere, at integration og foreningsliv fortsat betragtes som et særligt satningsområde, og derfor har der alene i 2009 været afsat en pulje på 9,4 mio. kr. til at øge etniske minoriteters deltagelse i det danske foreningsliv.⁶

I betragtning af den betydning foreningerne traditionelt er blevet tillagt i Danmark, er det ikke overraskende, at det også fra politisk side fremhæves som vigtigt, at de etniske minoriteter i højere grad inddrages i det frivillige foreningsarbejde. Som Madsen (2004) også anfører er ønsket, at de etniske minoriteter deltager i foreningslivet, fordi det opfattes som et generelt udtryk for en vellykket integration, at etniske minoriteter deltager i alle dele af samfundet. Samtidig synes der at være en tro på, at de frivillige foreninger skaber en særlig ideel ramme for integration, da etniske minoriteter her introduceres for danske (forenings)værdier og samtidig får mulighed for at dyrke sociale relationer i lokalsamfundet. Samme positive fremstilling præsenterer også Mikkelsen (2004). Han skriver således, at foreninger fremmer forståelse og tillid mellem mennesker, og han anfører tilsvarende, at foreningsarbejde er et godt udgangspunkt for demokratisk deltagelse, hvorfor de erfaringer etniske minoriteter får i foreningerne, er vigtige for *”den videre socialiseringsproces i det danske samfund”* (Mikkelsen 2004: 8). Ideen er med andre ord, at foreningerne kan fungere som kulturformidlere - eller som kulturelle mæglere

⁵ http://www.nyidanmark.dk/resources.ashx/Resources/Publikationer/Rapporter/2007/frivillig-integrationsindsats_evalueringsrapport.pdf

⁶ http://www.nyidanmark.dk/da-dk/Integration/puljer/puljebeskrivelser/det_frivillige_integrationsarbejde_og_deltagelse_i_idraets_og_foreningslivet.htm

(‘cultural brokers’) som er det begreb Schiller, Basch og Blanc (1995) anvender i deres beskrivelse af forskellige etniske gruppers transnationale tilpasninger i USA, hvor en række sociale programmer har som mål at inkorporere immigranter i deres nye hjemland via diverse organisationer og foreninger. De etniske minoritetsforeninger i Danmark er ikke som sådan tilknyttet sociale programmer for integrering af nyankomne, men der er ingen tvivl om, at forventningen er, at foreningerne kan fungere som et mellemlid mellem de etniske minoriteter og majoritetssamfundet og i den forstand menes at have en integrerende funktion for tilpasning og deltagelse i det danske samfund. Ideen om det danske foreningslivs integrative potentiale afspejles også i Regeringens nye udlændingeaftale. Her introduceres bl.a. et pointsystem, hvor vejen til at opnå opholdstilladelse i Danmark gøres kortere, hvis man som indvandrers opfører som "en god samfundsborger". Ifølge den nye aftale gives der ikke bare point efter, hvordan indvandrere klarer sig på arbejdsmarkedet, og hvor hurtigt de lærer dansk, men også efter deres evne til at udvise aktivt medborgerskab. Såfremt indvandrere deltager særligt aktivt og uopfordret i det danske samfund, fx ved at involvere sig i det danske foreningsliv, kan de opnå ekstra pluspoint og dermed hurtigere opnå permanent opholdstilladelse.⁷

Etniske minoritetskvinder og foreningsarbejde

Politisk har fokus især været rettet mod etniske minoritetskvinders manglende involvering i foreningslivet, da denne gruppe har den laveste deltagelsesgrad. Fra flere sider er det således blevet konkluderet, at etniske minoritetskvinder er en anonym og sårbar gruppe, der kræver særlig information, rådgivning og hjælp. Det antages bl.a., at kønsrollemønstrene i familier med anden etnisk baggrund end dansk især virker begrænsende for kvindernes involvering i foreningslivet, idet de har hovedansvaret for hjemmet og børnene. I forlængelse heraf fremhæves det, at foreningsdeltagelse er særligt vigtig for denne gruppe, da foreningerne kan *"være det vigtige sociale element i deres liv, der kan hjælpe dem til en mere aktiv og udadvendt tilværelse"* (Regeringen 2005: 36). Ifølge Regeringen er der behov for at rette en særlig indsats mod etniske minoritetskvinder, så de gives mulighed for at skabe sammenhæng mellem familielivet og et aktivt liv i det danske samfund. Af samme grund arbejdes der på at udvikle mentorordninger og udbyde særlig rådgivning og kurser om foreningsliv til foreninger for kvinder med anden etnisk baggrund. Ifølge Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration har Regeringen i

⁷ <http://politiken.dk/politik/article925342.ece> - artiklen "Sådan får du opholdstilladelse i Danmark", 16. marts 2010. Se også hele den nye udlændingeaftale på: http://www.nyidanmark.dk/NR/rdonlyres/EBBC0146-A034-4573-A3FF-43FE2C601C4A/0/aftale_serviceeftersyn.pdf

perioden 2007-2011 afsat 55,6 mio. kr fra satspuljemidlerne specielt til Kvindeprogrammet ”Nydanske kvinders ressourcer i fokus”.⁸

Selvom der fra politisk side er et skærpet fokus på etniske minoritetskvinders manglende organisering og deltagelse i foreningslivet, har problemstillingen hidtil været forskningsmæssigt underbelyst. En undtagelse er dog Predelli (2003), Siim (2003) og Nielsen (2008), der alle har studeret kvinders deltagelse i forskellige typer foreninger, hvor etniske minoritetskvinder er målgruppe for og drivkræfter bag foreningerne. Af alle tre studier fremgår det, at samspillet mellem køn og etnicitet skaber nogle særlige betingelser for etniske minoritetskvinder, når det kommer til deltagelse i samfundslivet og i foreningerne. Først og fremmest fremhæves det også her, at den kønsbestemte arbejdsdeling i hjemmene betyder, at de etniske minoritetskvinder bærer det største ansvar for husarbejdet og børnene. Etniske minoritetskvinder har således i forskellige undersøgelser angivet, at de har vanskeligt ved at finde tid til at deltage i udadvendte aktiviteter som fx foreningsliv (se bl.a. Schmidt 2002). Desuden konkluderes det, at kvindernes manglende involvering i foreningerne også skyldes manglende viden, interesse og motivation (jf. også tidligere) (se også Dahl & Jacobsen 2005).

Som beskrevet indledningsvist er intentionen i nærværende paper at diskutere spørgsmålet om dansk foreningspraksis som forum for integration og læring til demokrati samt medborgerskab. Som det også vil fremgå af kapitlet, tilslutter jeg mig tanken om, at foreningslivet skaber en ramme, hvorved etniske minoritetskvinder kan komme hinanden ved, få skabt værdifulde relationer i lokalsamfundet og få formidlet danske (forenings)værdier. Ikke desto mindre mener jeg, at opfattelsen af de frivillige foreninger som særligt velegnede og ressourcestærke i en integrationsammenhæng kan diskuteres. Samme problemstilling rejser også Christensen og Siim (2001) i bogen *”Køn, demokrati og modernitet. Mod nye politiske identiteter”*. Her skriver de således, at kvindemobiliseringen har spillet en omfattende rolle i forhold til den politiske udvikling i Danmark. Gennem kvindemobiliseringen skete der, særligt i 1970erne og 1980erne, en konsolidering af den danske kønspolitiske model, der også førte til væsentlige ændringer i demokratiet – både i form af udvidelse (flere aktive deltagere) og fornyelse (nye spørgsmål på

⁸ http://www.nyidanmark.dk/da-dk/Integration/puljer/puljebeskrivelser/kvindeprogrammet/nydanske_kvinders_ressourcer_i_fokus.htm

den politiske dagsorden). I dag spiller de sociale bevægelser, som faciliterede kvindemobiliseringen, en langt mindre rolle og en række samtidstendenser (globalisering, migration, etc.) har skabt en række nye udfordringer til demokratiet. En af de pointer, som Christensen og Siim fremfører i den forbindelse er, at den danske demokratiske model ikke kun baserer sig på et ideal om social lighed, men også på en (skjult) præmis om et homogent fællesskab. I diskussionen om det danske foreningsliv integrative potentialer er det netop, argumenterer de, et centralt spørgsmål, om denne homogenitet udgør en barriere for en udvikling i retning af et mere pluralistisk og mangfoldigt demokrati, der formår at inkludere nye sociale grupper. Siim viderefører samme diskussion i bogen ”Medborgerskabets udfordringer - etniske minoritetskvinders politiske myndiggørelse” og skriver også her, at der ikke hersker tvivl om, at den danske demokratiske model igennem tiden har haft stor betydning for danske kvinders politiske myndiggørelse og aktive medborgerskab. Spørgsmålet er imidlertid, om modellen ”også kan stimulere etniske minoritetsgrupper, og specielt etniske minoritetskvinders politiske myndiggørelse eller om den i stedet udgør en barriere for deres lige og aktive medborgerskab” (Siim 2003: 9-10).

Inden jeg – på baggrund af feltarbejdet i den tværetniske forening *Kvindernes Vækst* – går i gang med at diskutere ovenstående problematik, skal jeg imidlertid kort introducere læseren for en række af de teoretiske referencer og nøglebegreber, som knytter sig til debatten om etniske minoriteter, foreningsliv og køn.

Medborgerskab, social kapital og empowerment

I de senere år har begrebet medborgerskab spillet en central rolle i særligt den skandinaviske diskussion om demokrati og individers lige deltagelse i samfundslivet. Medborgerskabsbegrebet er tæt knyttet til udviklingen af den moderne nationalstat og til forestillingen om, at nationalstatens borgere har en fælles national identitet. Med indvandringen og ankomsten af flygtninge til Danmark opstod imidlertid en diskussion af, hvordan de nytilkomne blev medborgere i deres nye hjemland. I forbindelse med diskussionerne om de etniske minoriteters samfundsmæssige placering og deres civile, sociale og politiske rettigheder og pligter har medborgerskabsbegrebet vundet ny popularitet (Ejrnæs 2001, Madsen 2004).

Ifølge Jagd (2007) har medborgerskabsbegrebet en dobbelt betydning. På den ene side dækker begrebet over menneskers rettigheder og pligter og er som sådan knyttet til den sociale position

og de handlemuligheder, de enkelte individer besidder. På den anden side dækker begrebet over menneskers oplevelse af at være medborger i samfundet og en del af et socialt fællesskab. I relation til medborgerskabsbegrebet henviser Jagd desuden til begrebet modborgerskab, som hun beskriver som en position kendetegnet ved en distinktion mellem 'os' og 'dem'. Ifølge Jagd kan modborgerskab blive et alternativt valg, hvis forudsætningerne for det aktive medborgerskab ikke er til stede for enkelte individer fx gennem begrænset adgang til uddannelse, bolig, arbejde, foreningsliv, etc.

Social kapital er et andet begreb, der i de senere år har fået stadig større betydning. Den centrale præmis indenfor teorierne om social kapital er, at sociale netværk har værdi. Tanken er, at individer ved at indgå i sociale relationer baseret på netværk, normer og tillid, får adgang til ressourcer og derved får lettere ved at forfølge både individuelle og kollektive mål (Gundelach & Torpe 1997). Både i Briggs teori (1997, 2003) om dannelsen af social kapital i forskellige former for fællesskaber og Putnams teori (1993, 2000) om afgrænsende ('bonding') og/eller brobyggende ('bridging') social kapital argumenteres der for, at karakteren af de frivillige foreninger har afgørende betydning for den rolle, som foreningerne kan spille i de etniske minoriteters integration.

En af Briggs væsentligste pointer er således, at der er stor forskel på den sociale kapital, som dannes i foreninger afhængig af om fællesskabet her er homogent eller heterogent. Hvor den sociale kapital, der dannes i de homogene fællesskaber, kan bruges af medlemmerne til at løse problemer i den nære hverdag ('to get by'), kan den sociale kapital, der akkumuleres i heterogene fællesskaber, være med til at skabe en social opstigning for medlemmerne fx ved at gøre det muligt for dem at komme ind på en uddannelse eller få et nyt arbejde ('to get ahead'). Ifølge Briggs er det altså ikke alle former for fællesskaber og foreninger, der besidder det samme demokratiske potentiale, og pointen er, at de fællesskaber, som har en heterogen medlemskare, i højere grad medvirker til, at medlemmerne erhverver kompetencer og viden. Med udgangspunkt i Briggs teori kan man sige, at foreninger med en blandet medlemskare, som man fx ser i tværetniske foreninger (ligesom foreningen for *Kvindernes vækst*), har et større integrationsmæssigt potentiale, da de i højere grad klæder deres medlemmer på i forhold til at deltage i alle dele af samfundet på lige fod med den resterende del af befolkningen.

Også Putnam har som nævnt fokuseret på den sociale kapital, som genereres i frivillige foreninger. I stedet for at se på medlemssammensætningen i foreningerne fokuserer Putnam imidlertid på foreningernes relationer til omverdenen og konkluderer i den sammenhæng, at foreninger kan medvirke til at skabe to former for social kapital, hhv. brobyggende eller afgrænsende social kapital. Putnams pointe er, at foreninger, som har mange og differentierede kontakter til det omgivende samfund (både vertikale og horisontale) i højere grad end mere isolerede foreninger medvirker til at skabe den brobyggende form for social kapital, som er afgørende for demokratiets funktion. Karakteren af foreningernes relationer til omverden har også betydning for medlemmerne, hævder Putnam. De foreninger, der har en begrænset kontakt til det omgivende samfund bidrager i mindre grad til medlemmernes integration end foreninger, der har en hyppig kontakt. Putnams pointe er således, at sidstnævnte foreningstyper har et større demokratisk og integrativt potentiale, da de i højere grad overdrager informationer om samfundet og dets institutioner til medlemmerne og tvinger disse til at forholde sig aktivt til divergerende holdninger og synspunkter. Derved opbygges en tillid også til den del af samfundet, som ligger uden for det snævre fællesskab i foreningen. Hvad angår forholdet mellem multikulturalisme og social kapital har Putnam (2007) argumenteret for, at der – selvom der findes eksempler på, at multikulturalisme kan forenes med en høj grad af sammenhængskraft – grundlæggende vil være en tendens til, at nabofællesskaber med en høj grad af etnisk diversitet svækker den sociale kapital både hvad angår netværk og tillid. Dette argument er dog siden blevet problematiseret af Uslander (2009), som ved hjælp af komparative data viser, at det ikke er den etniske diversitet, der svækker tilliden, men i stedet segregeringen i boligområder.

Begrebet empowerment er tæt knyttet både til medborgerskabsbegrebet og begrebet om social kapital. Empowermentbegrebet er især blevet brugt i forhold til at beskrive en kollektiv tilstand, bl.a. i forhold til udsatte og underprivilegerede grupper og omfatter både bevidstliggørelse og opbygning af handlingsstrategier, der sigter mod at give disse styrke og større kontrol. Flere taler også om empowerment ift. socialt arbejde. Her defineres empowerment således som menneskers evne til at opnå kontrol over de faktorer, der holder dem fast i undertrykkelse og/eller afmagt. I bogen ”Empowerment på dansk” skriver Andersen, Brok og Mathiasen følgende:

”Empowerment sigter mod en tilstand, hvor mennesker opnår en fornemmelse af kontrol og meningsfuldhed. Empowerment er både følelser og handling, og derfor er det afgørende, at menneskene bruger fornemmelsen til at handle for at opnå

sociale eller sundhedsmæssige forandringer” (Andersen, Brok & Mathiasen 2000: 14).

Empowerment er også et centralt begreb i feministisk teori og indenfor kønsforskningen, hvor begrebet især har været brugt til at beskrive kvinders fælles handlingskapacitet. I denne sammenhæng har Ferguson konkret defineret empowerment som *”the ability to act with others to do together what one could not have done alone”* (Ferguson 1986: 217; refereret i Christensen & Siim 2001: 21). Empowerment er på dansk også blevet defineret som mægtiggørelse. Eller som både mægtiggørelse og myndiggørelse, som er en analytisk skelnen, som ’Demokrati fra Neden’-projektet introducerede i et forsøg på at præcisere empowermentbegrebet.⁹ Tanken bag præciseringen er, at mægtiggørelse vedrører de institutionelle (de ’ydre’) forhold og henviser til den proces, hvorved et individ bliver i stand til at magte noget fx via tilvejebringelse af handle- og indflydelsesmuligheder qua civile, politiske og sociale rettigheder. Som Christensen (2003) også skriver, handler mægtiggørelse om medborgerskabets status og individets muligheder for at kunne deltage i det civile samfund og anvende de eksisterende handlemuligheder. Myndiggørelse på den anden side vedrører de subjektive (de ’indre’) forhold og refererer til autonomi, evnen til at tage ansvar for egne handlinger og erhvervelse af kompetencer (bl.a. demokratiske), dvs. den enkeltes evne og vilje til at gøre brug af politiske handle- og indflydelsesmuligheder og til at udnytte de rammer, som civilsamfundet skaber (Christensen 2003) (se også Siim 2003 samt Nielsen 2004).

Efter denne komprimerede gennemgang af en række af de teoretiske referencer og nøglebegreber, som knytter sig til debatten om etniske minoriteter, foreninger og køn, skal jeg nu bevæge mig over til at præsentere den kvindeforening, hvor jeg som led i et større forskningsprojekt fulgte en lang række bestyrelsesmøder og udbudte aktiviteter.

⁹ ’Demokrati fra neden’-projektet sætter særsilt fokus på borgernes deltagelse i politik og på udviklingen af nye politiske styrings-, organiserings- og deltagelsesformer på det lokale niveau. For mere om projektet, se: <http://www.socsci.auc.dk/demos/demokratifranedenbeskrivelse.htm>

Om foreningen for Kvindernes Vækst

Foreningen for *Kvindernes Vækst* er en tværkulturel forening, der har medlemmer af såvel kurdisk, tyrkisk, arabisk, dansk, iransk og somalisk oprindelse. Alle kvinder over 18 år kan melde sig ind i foreningen, og medlemmernes børn har mulighed for at blive optaget som juniormedlemmer, hvilket langt de fleste af kvinderne vælger. Godt et år efter foreningen havde stiftende generalforsamling, som jf. tidligere blev afholdt i 2008 var der i omegnen af 200 medlemmer (heraf ca. 50 voksne kvinder og 150 børn) og så vidt jeg er orienteret i skrivende stund stiger antallet af medlemmer fortsat.

Foreningen for *Kvindernes Vækst* er jf. tidligere opstartet med støtte fra Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration, og baseres derudover på indtægter via medlemskontingenter (150 kr. pr voksen og 10 kr. pr. barn) samt på midler søgt hjem fra diverse puljer (bl.a. hos Kvinderrådet). Foreningen er hjemmehørende i Aalborg Øst. Det er ikke et krav, at medlemmer skal være bosiddende i Aalborg Øst, og en række af foreningens medlemmer, kommer fra tilstødende bydele (fx Vejgaard og grønlænderkvarteret). Ifølge vedtægterne er formålet med foreningen ”at danne et netværk i Aalborg Øst for kvinder på tværs af etnisk herkomst, kultur og religion” (jf. foreningens vedtægter). Det anføres videre, at hensigten med foreningen er at oparbejde tolerance og gensidig respekt samt støtte medlemmerne og deres familiers deltagelse i samfundslivet. I regi af foreningen er der blevet skabt en række sociale aktiviteter for medlemmerne og deres børn, bl.a. sy-undervisning, sprogundervisning, motion, kostrådgivning samt forskellige sociale og kulturelle aktiviteter (fx fællesspisning, bowling, udflugter, leg, sang og teater, etc.).

Kvindeforeningen holder primært til i Aalborg Øst's kulturhus Trekanten samt i forsamlingshuset Globen, der er knyttet til en af de større boligforeninger i Aalborg Øst. Foreningen ledes af en bestyrelse, som er valgt af medlemmerne. I foreningens første leveår - som var den periode, hvor jeg og en kollega fulgte den – bestod bestyrelsen af 12 personer; henholdsvis syv somaliske kvinder, to arabiske kvinder samt to etnisk danske kvinder og en etnisk dansk aflønnet projektleder (også kvinde). Både de to etnisk danske og de to arabiske kvinder faldt imidlertid fra i løbet af det første halve år, så i realiteten kom bestyrelsen hurtigt til udelukkende at bestå af somaliske kvinder og enkelte etnisk danske kvinder (bl.a. projektlederen

og mig selv), der sad med i bestyrelsen midlertidigt og på grund af en professionel/faglig interesse (uddybes senere).

De somaliske kvinder i bestyrelsen var alle i slutningen af 30'erne eller i starten af 40'erne. De bar alle somalisk klædedragt og tørklæder – de fleste brugte hijab (mindre/mellemlangt tørklæde, der dækker hår og hals), mens kun en enkelt bar djilbab (stort/langt tørklæde, der dækker hår, hals og det meste af overkroppen). Alle kvinderne havde mellem 2 og 10 børn, hvoraf mange var i skolealderen. De var alle, undtagen to, fraskilte og boede alene med deres børn, hvilket ifølge Jagd (2007) ikke er usædvanligt, da skilsmisser er et meget udbredt fænomen blandt dansksomalierne. Ifølge Jagd er det især kvinderne, der tager initiativet til skilsmisse, hvilket hun forklarer med, at somaliske kvinder i Danmark oplever at være økonomisk uafhængige og ser sig selv som stærke og selvstændige aktører i eget liv. Samme fortællinger fik jeg også, når de fraskilte kvinder i bestyrelsen bag *Kvindernes Vækst* forklarede mig, hvorfor de var alene med deres børn – flere anvendte da udtrykket, at de ”selv havde smidt manden ud”. Disse kvinder lever således alene med deres børn, ligesom mange af de øvrige beboere i Aalborg Øst. Af rapporten *Integration og beskæftigelse i Aalborg Øst* (Helhedsplan 2007) fremgår det således, at mellem 40-60% af alle børn i dette område bor i eneforsørgerfamilier.

Flertallet af de somaliske kvinder i bestyrelsen var udearbejdede – kun to bestyrelsesmedlemmer var uden arbejde, mens jeg fulgte foreningen, og en enkelt af dem var uarbejdsdygtig pga. en skade i benet, som hun pådrog sig under borgerkrigen i Somalia. De kvinder, der havde tilknytning til arbejdsmarkedet var beskæftiget inden for forskellige områder; to som rengøringsassistenter eller med andet ufaglært arbejde, mens to (formanden og næstformanden) arbejdede som henholdsvis lærer i en børnehaveklasse og som familiekonsulent i regi af kommunen. Disse to kvinder havde været i Danmark længere end de øvrige kvinder og havde begge erhvervet sig en dansk uddannelse. I foreningens vedtægter stod der eksplicit, at foreningens sprog var dansk. I udgangspunktet taltes der også en del dansk i foreningen, men til langt de fleste af bestyrelsesmøderne observerede jeg, at kvinderne oftest talte somalisk indbyrdes, hvorefter formanden oversatte for dem som måtte have behov. Ingen af de somaliske kvinder i bestyrelsen havde på forhånd erfaringer med bestyrelsesarbejde (heller ikke fra hjemlandet), og alle var kommet til foreningen med vidt forskellige forudsætninger og uden nogen viden om og fornemmelse for det danske foreningslivs traditioner, strukturer og skikke.

Baggrunden for kvindeforeningens opståen – to parallelle forløb

Som beskrevet ovenfor blev kvindeforeningen i første omgang startet op ved hjælp af penge fra Integrationsministeriet; primært fra puljen 'Aktiv deltagelse i samfundslivet og etablering af familienetværk'. Ideen om at søge penge til at danne en kvindeforening blev oprindeligt udtænkt af Kvarterløft¹⁰ i Aalborg Øst med følgende begrundelse:

”Kvarterløft i Aalborg Øst ønsker at bidrage positivt til integration af kvinder/familier med etnisk minoritetsbaggrund i samfundet. Vi tror på, at der gennem synliggørelse af de ressourcer, som disse kvinder er i besiddelse af, kan startes en positiv spiral, hvor kvinder kan bruge hinandens viden og know-how i et netværk på tværs af etnicitet. Herved bliver netværket, for kvinderne og deres familier, en døråbner for den uformelle vej til jobs, uddannelse, foreninger, osv. hvorved vi opnår en mere aktiv deltagelse i samfundslivet” (jf. projektansøgningen 2006: 4).

I den projektansøgning, som blev fremsendt til Integrationsministeriet, står desuden anført, at tanken med at danne en kvindeforening var at skabe et forum, hvor kvinder med forskellig baggrund kunne mødes og sammen arbejde for gensidig integration, dialog og forståelse. Målgruppen var således primært kvinder med etnisk minoritetsbaggrund, og etableringen af foreningen skulle ifølge projektbeskrivelsen munde ud i en opkvalificering af disse kvinder. Kvinder med etnisk dansk baggrund kan, som det står anført i projektansøgningen, ”specialinviteres, hvis dette antages at ville gavne projektet i sin helhed” (jf. projektansøgningen 2006: 2). Ved at inddrage etniske minoritetskvinder i arbejdet med at etablere foreningen forventedes det, at denne gruppe ville blive introduceret til nye aspekter af det danske samfund, og ikke mindst ”få øje på de muligheder, der ligger i at etablere sig i foreninger” (jf. projektansøgningen 2006: 2). Ideen var således, at de etniske minoritetskvinder via arbejdet med foreningen kunne lære noget om dansk foreningsliv og om det danske samfunds struktur og demokratiske spilleregler samt få kendskab til og måske oven i købet venskab med foreningsmedlemmer med anden etnisk baggrund end dem selv. I et interview med den projektleder, som i sin tid stod for at udarbejde projektansøgningen, forklarer hun: ”Et eller andet sted, tror jeg nok, at der i mit bagehoved, var lidt en idé om de gamle husmorforeninger. Jeg kan godt huske de der husmødre fra min barndom og ungdom, som videregav nogle værdier

¹⁰ For yderligere information se www.kvarterloft.dk.

til deres familier og til deres børn, og som videregav noget styrke til hinanden også” (jf. interview).

Da ansøgningen til Integrationsministeriet gik igennem og projektet modtog en bevilling på 220.000 kroner, havde Kvarterløft pengene til at gennemføre projekt ’Dannelse af kvindeforening’¹¹ og skulle nu rekruttere de etniske minoritetskvinder, der skulle indgå i projektet. Dette løste sig ret hurtigt, da Kvarterløft via en somalisk socialarbejder kom i kontakt med en gruppe somaliske kvinder, der havde udtrykt ønske om at lave noget for børn og unge i området. Disse kvinder havde selvsagt ikke selv tænkt i foreningsbaner, men i at få sted, hvor de kunne mødes med børnene/de unge. Det blev aftalt, at de skulle indgå i projektet. Projektlederen fortæller herom: *”De her kvinder kom og sagde ”vi vil gerne have nogle penge, fordi vi vil have et sted, hvor vi kan være med vores børn”. Så de kom faktisk for at få penge! Og så får de så at vide ”Jamen, vi har et projekt her med 220.000”* (jf. interview). Efterfølgende tog det ifølge projektlederen en del tid at forklare de involverede kvinder, at de 220.000 kr. fra Integrationsministeriet ikke kunne bruges til *”hvad som helst”*. Det forstyrrede også processen, at kvinderne tidligt i processen blev taget med på studietur til Århus for at besøge *”Kvindernes Hus”*. I følge en af de interviewede gav det anledning til vanskeligheder i udviklingsforløbet, fordi kvinderne herefter kun fokuserede på, at de også selv ville have et hus, som det, de havde set i Århus (jf. interview med Katja, etnisk dansk bestyrelsesmedlem).

Idéen med integrationsprojektet i Aalborg var (jf. projektbeskrivelsen) at skabe en kvindeforening med fokus på fællesskab, netværk og solidaritet – *”kvinder hjælper kvinder”* (i stil med de gamle husmorforeninger, jf. tidligere). Men det viste sig, at de etniske minoritetskvinders eget udgangspunkt i højere grad var at sætte fokus på børn og unge og på at etablere dialog og erfaringsudveksling med andre forældre i Aalborg Øst, så kvinderne tænkte mere i retning af – *”mødre hjælper mødre”* (se også Storm 2008). Det betød, at foreningen skulle udvikle sig på grundlag af to parallelle tankesæt og det fik konsekvenser både for foreningens opstartsfasen og for foreningens videre udvikling, hvilket jeg skal vende tilbage til senere.

¹¹ Den fulde titel står i projektansøgningen til Integrationsministeriet opført som *”Dannelse af forening for kvinder, der aktivt og konstruktivt vil arbejde for gensidig integration, dialog og forståelse”* (jf. projektansøgningen 2006).

Professionalisering af det sociale fællesskab

Forud for den stiftende generalforsamling havde foreningen virket i godt og vel et halvt år. I denne periode havde de etniske minoritetskvinder i samarbejde med projektlederen og de etnisk danske bestyrelsesmedlemmer bl.a. arbejdet på at definere foreningen og udarbejde vedtægter. Alle de interviewede beretter efterfølgende, at denne periode var krævende for de involverede parter; både projektlederen, de etnisk danske bestyrelsesmedlemmer og de etniske minoritetskvinder. Ingen af kvinderne med anden etnisk baggrund havde erfaringer med foreningsarbejde og for langt de fleste var det en helt ny verden, de blev introduceret for. De måtte lære en lang række nye vendinger og ord (fx ordstyrer, referent, dagsorden, osv.), de måtte lære, hvad det vil sige at drive en forening (lave vedtægter, føre regnskab, planlægge aktiviteter, osv.), de måtte lære om de forskellige poster i bestyrelser og de opgaver der knytter sig hertil (formand, næstformand, kasserer, sekretær, osv.). Ikke mindst måtte de lære at gennemføre bestyrelsesmøder med alt hvad dertil hører (udsende mødeindkaldelse, lave dagsorden, tage referat, osv.). Som led i dette læringsforløb afholdt projektlederen også en ”pilotgeneralforsamling” for at demonstrere, hvordan bestyrelsen skulle sammensættes; herunder hvordan en afstemning blandt foreningens medlemmer ville foregå.

Interviewet med projektlederen og samtaler med de involverede kvinder afdækker, at det intense læringsforløb gav anledning til utryghed og frustrationer blandt de involverede kvinder. Dette giver anledning til at reflektere over, om det var udtryk for et læringsforløb, hvor der var for stor afstand mellem det, som Wenger (2004) kalder, ’kompetencen’ og ’oplevelsen’. Er dette tilfældet, hævder Wenger, reduceres mulighederne for, at læring og kompetenceudvikling kan indtræffe. Det er min oplevelse, at arbejdet med at blive bekendt med den danske foreningsmodel periodevist forekom de etniske minoritetskvinder *for* fremmed og uvedkommende i forhold til deres daglige liv. De etniske minoritetskvinderne i bestyrelsen manglede en række grundlæggende forudsætninger for at deltage i foreningslivet og for at forstå den danske model. Selvom de i høj grad udviste engagement og på mange måder også interesse for og ønske om at opnå kompetencer, der kunne styrke deres stilling og muligheder i det danske samfund, syntes foreningsmodellen at virke hæmmende. Med begreber hentet fra Andersen, Torpe og Andersen (2000) kan man tale om, at de ikke besad samme ’demokratiske bevidsthed’ og samme ’demokratiske kompetencer’, som den etnisk danske befolkning, og derfor bliver deres lige deltagelse i foreningerne og i det politiske liv vanskeligere.

Det var ikke kun i opstartsfasen, at kvinderne blev frustrerede over alt det, de skulle lære. Igennem hele det første år var en stor del af bestyrelsens arbejde præget af diskussioner og frustrationer. Da foreningen havde kørt et år, var det stadig meget vanskeligt for kvinderne at arbejde efter den danske foreningsmodel, hvilket også afspejles i følgende uddrag fra mine feltnoter, som blev skrevet umiddelbart efter et af de sidste bestyrelsemøder, som jeg sad med til:

Vi sidder i Trekantens mødelokale. Bestyrelsesmødet har ikke været længe i gang, før projektlederen bringer emnet generalforsamling på banen. Ifølge vedtægterne, siger hun, skal der snart afholdes generalforsamling i foreningen (til januar). Der opstår en hektisk stemning. Det virker som om det kommer helt bag på kvinderne, at de skal afholde generalforsamling. Det er også tydeligt, at de har svært ved at gennemskue, hvordan generalforsamlingen skal foregå, og hvordan de skal gribe det an. Kvinderne diskuterer højlydt på somalisk. Så vidt jeg kan opfange, går diskussionen bl.a. på, hvornår de skal få tid til at planlægge generalforsamlingen. Mange skal ud og rejse henover julen, og de er i det hele taget trætte af alle de mødeaktiviteter (alene i december har de i forvejen aftalt møde med sundhedskoordinator fra kommunen, besøg af diætist fra kommunens sundhedsprojekt, Eid-fest, bowlingaften m. fællesspisning og julefest). *"Hvorfor skal det absolut være i januar – kan det ikke være februar"*, siger en af kvinderne bl.a.. *"Nej"*, siger projektlederen, *"Det SKAL være i januar for det står i vedtægterne og vedtægterne er foreningens vigtigste love. De er lige så vigtige for foreningen, som den danske lov er for samfundet."* Kvinderne griner lidt af denne sammenligning og siger noget til hinanden på somalisk. De diskuterer højlydt videre og virker meget oprørte. Efter lang tid bryder Faduma ind og siger opgivende, at de må mødes i starten af december og planlægge generalforsamlingen da. Projektlederen siger, at de sagtens kan ordne det på ét møde – *"Det tager kun fire timer, nu må I altså holde op. Det kan I sagtens finde tid til?!"* Imens kvinderne har diskuteret, har hun skrevet på tavlen, at det 'eneste' de skal er: 1) at lave dagsorden og udsende en skriftlig indkaldelse senest 14 dage før generalforsamlingen (måske indrykke den som en annonce i lokalavisen også), 2) lave regnskab, 3) have regnskabet godkendt af en revisor, 4) indbyde en dirigent, og 5) behandle eventuelle forslag fra medlemmerne. Mens hun remser op, ser kvinderne fuldstændigt opgivende ud og straks hun er færdig med at tale, begynder de igen at diskutere heftigt på somalisk.

Feltnoter d. 24/11/2008

En del af kvindernes frustration handlede om, at de oplevede at have så travlt med at lære ”spillets regler” at kende, at de ikke havde energi til at gennemføre de aktiviteter, de oprindeligt drømte om og etablere de tilbud, som de gerne selv ville udbyde og som medlemmerne efterlyste; nemlig almindeligt samvær, hyggeaktiviteter sammen med børnene/de unge, dialog om opdragelse, o.lign. En anden konsekvens af kravet om tid til alle formaliteterne var, at kvinderne i bestyrelsen undervejs fik problemer ift. foreningens menige medlemmer, der ikke gennemgik samme oplæring i foreningsarbejde og derfor stillede spørgsmålstejn ved nogle af de beslutninger, som bestyrelsen traf. Særligt skabte kontingentbetalingen uro blandt de menige medlemmer, der ikke kunne forstå, hvorfor de skulle betale penge for at være i foreningen. En anden problematik var, at mange af de menige medlemmer var mindre gode til dansk end de kvinder, der sad i bestyrelsen og en del kommunikation syntes at gå tabt i processen med at oversætte. Flere af de menige medlemmer mente også, at der skete for lidt i foreningen, hvilket også fremgår af mine feltnoterne fra d. 24. november 2008. Her har jeg bl.a. noteret følgende efter en samtale med to af bestyrelsens medlemmer:

Da bestyrelsesmødet slutter, giver jeg Saada og Faduma et lift hjem. De er begge trætte og opkørte efter mødet, som i aften varede længe og gav anledning til mange diskussioner. Arbejdet med foreningen er for meget, siger begge kvinder. Der er alt for mange ting, som de skal arrangere, og alligevel er medlemmerne utilfredse, fordi der ikke sker nok. Saada siger, at hun synes, de har for mange aktiviteter og for mange bolde i luften. *”Mange af de ting, som vi skal arrangere, har vi ikke engang selv været med til at formulere”*, siger hun, og fortsætter *”det er ting og fine aktiviteter om kost osv. som står i den projektbeskrivelse, som blev sendt til Integrationsministeriet. Men det er jo ALT ALT for meget. Tre aktiviteter om måneden er da alt for meget. Vi har jo også et arbejde og en familie at passe. Mine børn græder, fordi jeg hele tiden skal afsted om aftenen. Det var meget bedre, hvis vi tog det stille og roligt.”* Saada forklarer videre, at medlemmerne er sure: *”De synes ikke, at vi laver nok. Og de ringer til os om aftenen. Mange af dem forstår ikke, at de selv skal hjælpe til og yde noget. Det er et stort arbejde. Også fordi vi hele tiden skal oversætte for de andre.”* Vi er fremme ved Saadas bolig, og hun står af. Jeg kører videre med Faduma. Hun siger opgivende, at hun ikke tror, hun vil være formand efter næste generalforsamling: *”Det er simpelthen for meget. Der er så mange ting. Jeg tror, at jeg vil til at sige nej til nogle af alle dem, der spørger”*. Hun siger også, ligesom Saada, at det er hårdt, fordi hun hele

tiden skal oversætte – ”Jeg kan ikke lide, når det ikke er alle, der forstår, hvad der foregår.”

Feltnoter, d. 24/11-2008

Som det fremgår af uddraget fra feltnoterne gav det anledning til frustration, at de etniske minoritetskvinder ikke altid følte, at de havde det fulde ejerskab, når det kom til foreningens måde at fungere på. For eksempel problematiserede kvinderne, at de skulle arrangere aktiviteter med udgangspunkt i en række temaer, som var defineret på forhånd i projektbeskrivelsen eller udtænkt i samarbejde med projektlederen i opstartsfasen; fx var foreningens fokus i det første leveår formuleret under temaoverskrifterne: ”ungdomskultur” (maj), ”sundhed/motion” (juni), ”sommeraktiviteter” (juli), Fritid, sport og foreninger” (august), ”Ramadanferie” (september), ”Integraion” (oktober), ”Uddannelse og arbejde for voksne og unge” (november) og Sundhed/kost (december) (jf. foreningens folder for 2008).

En anden problematik var, at kvinderne oplevede en enorm interesse udefra, som de havde svært ved at honorere. I samme øjeblik kvindeforeningen blev en realitet, var det som om den fungerede som en magnet i forhold til andre offentlige instanser, der gerne ville i kontakt med etniske minoriteter i lokalområdet. For eksempel fik kvindeforeningen hurtigt en del henvendelser bl.a. fra Aalborg Kommune, der gerne ville have dem involveret i et sundhedsprojekt og ligeledes fra kommunens integrationskontor, der gerne ville i dialog med etniske minoritetskvinder i området og derfor ønskede at få et samarbejde i stand med foreningen. Også natteravnene i området ville gerne have medlemmer fra kvindeforeningen til at gå som ”dagravne” med henblik på at holde øje med de mindre børn, som færdes i området om eftermiddagen. Undervejs i forløbet fik foreningen også besøg af flere forskere, ud over mig, som gerne ville følge deres arbejde. At kvindeforeningen fik så stor opmærksomhed var selvfølgelig positivt, men samtidig var det tydeligt, at de få kvinder, der sad i bestyrelsen var ved at drukne i alle de velmenende henvendelser. Min observationer var, at de sjældent var afvisende overfor henvendelser – måske af høflighed, men en hypotese kunne også være, at de så de forskellige mennesker, som henvendte sig, som ”systemrepræsentanter” og derfor oplevede det svært at sige nej.

At bestyrelsen følte sig overbelastede handlede også om, at de ikke formåede at uddelegere opgaver til de menige medlemmer. I den forstand kan man tale om, at de ikke kunne opretholde

samme effektivitetsniveau, som mange andre (danske) foreningsbestyrelser. Dette hang bl.a. sammen med, at det kun var et fåtal af de etniske minoritetsmedlemmer (inkl. bestyrelsen selv), der benyttede mailsystemet og/eller orienterede sig på foreningens hjemmeside (som i øvrigt kun var oppe at køre, fordi en etnisk dansk kvinde havde påtaget sig arbejdet med den). Størstedelen af den interne kommunikation i foreningen foregik via mobiltelefoni (primært sms'er) og mund-til-mund-metoden, hvilket tog tid og mange oplysninger gik tabt undervejs. Den overbelastning, som de etniske minoritetskvinder i bestyrelsen oplevede, handlede imidlertid ikke bare om, at de ikke formåede at få uddelegeret opgaver til de menige medlemmer, men også at medlemmerne vægrede sig ved at hjælpe til; eller måske snarere at medlemmerne ikke forstod konceptet bag den danske foreningsmodel og det indforståede princip om, at alle yder en indsats og dermed bidrager til fællesskabets bedste. På flere af møderne diskuterede kvinderne i bestyrelsen, hvordan de skulle få medlemmerne på banen. De oplevede blandt andet at mangle hjælp til alt det praktiske (fx bage kage, dække bord, rydde op), så de ikke skulle stå med det hele alene, samtidig med at de også skulle arrangere og kordinere aktiviteter. I mine feltnoter har jeg bl.a. beskrevet kvindernes oplevelse af problemet på følgende måde:

På mødet fortæller kvinderne, at den planlagte medlemsaften forløb godt – der havde først været fællesspisning, hvor hver familie selv medbragte mad. Herefter tog 71 afsted til bowling (de unge medlemmer og nogle af deres forældre). Tilbage i Globen blev en del af kvinderne, som imens skulle have besøg af en diætist fra kommunens sundhedsprojekt. Desuden var der 30 mindre børn til stede, som skulle se film imens. Både Faduma og Fahmo klager over det med de små børn – de var blevet nødt til at invitere dem med, da kvinderne ellers ikke ville kunne komme. Mange medlemmer havde forinden ringet og brokket sig: *”Når de store er af sted til bowling, er der jo ikke nogen til at passe de små, mens vi er i Globen”*. Faduma havde sagt, at de så kunne tage børnene med, men det gav en del leben, da det ikke var alle, der ville sidde stille og se film. Fahmo beskriver herefter meget malende, hvordan det var hende og Faduma, der stressede rundt og holdt styr på alle de tredive små børn, men mødrene drak kaffe og hørte på diætisten – *”Jeg gør det ikke igen”* siger Fahmo bestemt – *”Jeg har selv fået seks børn – jeg er træt nu. Jeg vil ikke passe børn mere”*. *De sidder bare og snakker og bagefter går de hjem og så flyder det hele”*.

Feltnoter, d. 15/12/2008

Bestyrelsens oplevelse var, at det var svært at få de menige medlemmer til at tage ansvar for foreningen. Samtidig med at kvinderne i bestyrelsen brugte meget tid og mange kræfter på bestyrelsesmøder, var det også dem, der trak ”det store læs”, når der var sociale aktiviteter. De fleste af de menige medlemmer havde tilsyneladende primært et ønske om at møde op til de planlagte aktiviteter og ikke at bidrage til udviklingen og gennemførelsen af dem. Den problemstilling kan meget vel tænkes at relatere sig til processen med, at kvindeforeningen var opstået ”fra oven”, og ingen af de menige medlemmer var blevet ”oplært” i den danske foreningstankegang. Samtidig spillede det sandsynligvis også en rolle, at de etniske minoritetskvinder i foreningen havde vidt forskellige baggrunde; nogen havde høj uddannelse og andre ingen uddannelse fra hjemlandet og/eller Danmark, og de kom fra både landsby og storby i oprindelseslandene. Dette kan også være med til at forklare, at der var stor variation i forhold til, hvad det var, der motiverede de etniske minoritetskvinder til at deltage i foreningen, og hvad de hver især havde mulighed for at byde ind med, både i form af tid, lyst og kompetencer.

Uenighed om målet med foreningens arbejde

De professionelle gav også udtryk for at processen med at etablere foreningen var besværlig. Dette kunne måske begrundes med de etniske minoritetskvinders uvidenhed og manglende erfaring med foreningsarbejde, men det kan også handle om, at de etniske minoritetskvinder i virkeligheden ikke interesserede sig for foreningsarbejdet. Under alle omstændigheder blev der i forløbet uoverensstemmelser mellem de to parter, som syntes at udspringe af to grundlæggende forskellige tankesæt og dermed forskellige forventninger til indholdet i projektet. Projektlederen og de øvrige professionelle¹² syntes overvejende at være drevet af et ønske om at se en (integrations)effekt på længere sigt, mens minoritetskvinderne var langt mere drevet af et ønsket om at se en effekt af deres arbejde her og nu, og i forhold til deres børn og familier (se også Storm 2008). Ifølge Moen (2008) er det ikke usædvanligt, at der er en forskel på både hvordan foreninger organiseres, hvilke intentioner, der ligger bag og hvad medlemmernes motivation for deltagelse er - afhængig af initiativtagernes og medlemmernes etniske baggrund. På baggrund af

¹² Til at drive projekt ’Dannelse af kvindeforening’ var der - udover projektlederen - løbende forskellige fagpersoner involveret, bl.a. havde projektet en økonomiansvarlig, som var ansat i Kvarterløftsekretariatet (etnisk dansk kvinde), en socialrådgiver fra lokalområdet var også meget aktiv i perioden (mand med anden etnisk baggrund), en socialrådgiver fra en af de store boligforeninger var også meget involveret i processen (etnisk dansk kvinde) og undervejs var der også en socialrådgiverstuderende, som fik til opgave at følge og støtte foreningen (ligeledes en etnisk dansk kvinde).

et studie af norsk-pakistanske kvinders hverdagsliv og kulturelle modeller for fællesskaber, konkluderer hun således følgende:

”Norske kvinneforeninger har **samfunnsoppgaver** som motivasjon, og felleskapet er en konsekvens av dette. Norsk-pakistanske kvinneforeninger har primært felleskapet som motivasjon, og velger aktiviteter og oppgaver som kommer dette ”interne” felleskapet til gode” (Moen 2008: 207; fed skrift erstatter kursiv i originalteksten).

Undervejs i processen med at opstarte kvindeforeningen kan man tale om, at projektlederen og de øvrige professionelle forsøgte at ændre på de etniske minoritetskvinders kulturelle modeller for fællesskab. Ideen med at omskabe kvindernes ønske om et forum for socialt samvær til en formaliseret foreningsstruktur vanskeliggøres ikke kun af minoritetskvindernes manglende erfaring med foreningsarbejdet, men som det fremgår også af kvindernes manglende lyst. Ifølge mine observationer forsøgte de etniske minoritetskvinder at gøre sig umage for at leve op forventningerne, men ofte virkede det som om de i bund og grund fandt selve foreningsarbejdet slidsomt. Det slidsomme var bl.a. arbejdsgangen med alle formaliteterne såsom at udsende dagsorden, følge den på møderne, tage referat, osv. I store træk kan man da også tale om, at foreningen slet ikke formåede at blive selvkørende efter det første år – i stedet fandt de etniske minoritetskvinder en ”melleform”, hvor de tog noget af det, de havde lært med sig og lod andet ligge – fx fortsatte formanden efter projektets udløb med at lave en dagsorden til hvert møde (selvom den sjældent blev fulgt og stort set aldrig sendt ud i forvejen), men ingen af kvinderne blev på noget tidspunkt i stand til – eller udviste interesse for – at tage skriftelige referater af møderne. Ifølge Mikkelsen (2004) er det ikke usædvanligt, at der i etniske minoritetsforeninger er et eller flere problemer på det demokratiske, organisatoriske og/eller ledelsesmæssige niveau – efter en dansk foreningsmålestok kan man tale om, at disse foreninger simpelthen ikke fungerer optimalt.

Mine konklusioner på baggrund af feltarbejdet er, at de etniske minoritetskvinder primært ønskede et forum, hvor de kunne tale sammen og f.eks. give hinanden sparring i forhold til at tackle en række af de problemer, som de oplevede, at deres børn og unge i Aalborg Øst stod overfor; herunder ville kvinderne gerne i dialog med myndighederne bl.a. politiet og repræsentater fra skolerne i området. For kvinderne var omsorgen for børnene og de unge den

fællesnævner, som i første omgang havde fået dem til at finde sammen og også det, der havde motiveret dem til at indgå i projektet med at danne en kvindeforening. Familien spiller en central rolle i disse kvinders forhold til det danske samfund og under bestyrelsesmøderne diskuterede kvinderne ofte problemer med børnene og unge i området og konflikter knyttet til opdragelse. I mine feltnoter fra bestyrelsesmødet d. 23. oktober 2008 har jeg nedskrevet følgende dialog mellem kvinderne:

På mødet i aften snakker kvinderne igen om børnene/de unge i Aalborg Øst. Faduma siger bl.a.: *"Mange børn og unge laver ballade. Hvis forældrene så skælder ud, så siger børnene: "Jeg kontakter min sagsbehandler og beder om en lejlighed eller om at komme på børnehjem". Forældrene er bange for myndighederne. De er forvirrede. I hjemlandet må de slå deres børn og straffe dem. Det må de ikke her, og det ved børnene, og de bruger det mod forældrene – truer dem – sætter sig op imod dem. Nu ved forældrene ikke længere hvordan de skal opdrage deres børn. De kan ikke styre dem. De opgiver. Hvordan skal vi hjælpe de forældre? Vi skal fortælle dem, at de har ret til at opdrage deres børn"*. Hawa nikker ivrigt, mens Faduma snakker, og tilføjer så: *"Ja, her i Danmark har børn to familier – kommunen og så mor/far. Kommunen betaler mange penge til børnene, men de styrer/opdrager dem ikke"*. Også Saada stemmer i: *"Det er rigtigt. Vores største problem er opdragelse"*.

Feltnoter, d. 23/10/2008

Fælles for de etniske minoritetskvinder i bestyrelsen var, at de alle havde oplevet diskrimination. Mange af kvinderne fortalte mig således, at de oplevede, at debatten i medierne var med til at positionere og fastholde dem i en problematisk (indvandrer)kategori. Dette til trods for at flere af dem selv var velfungerende og havde fast arbejde. Kvinderne beskrev også, at de ofte oplevede at blive anklaget for at være skyld i børnenes/de unges problemer. Efter at have fulgt kvindeforeningen er min konklusion, at de etniske minoritetskvinder i foreningens bestyrelse snarere havde et behov for og et ønske om at udvikle kompetencer i at være "mor/forælder" i Danmark fremfor at blive skolet i demokrati, foreningsliv og lære at agere som en moderne vestlig/etnisk dansk kvinde.

Fra mor til aktiv medborger og uafhængig kvinde

Intentionen med projekt 'Dannelse af kvindeforening' var at få kvinderne til at rette blikket udover fællesskabet og arbejde med andre, mere generelle, problemstillinger/emner såsom integration, sundhed/kost, uddannelse, osv. I denne proces mener jeg, at man kan tale om, at der i projektet blev udvist en vis social ingeniørkunst for at få de etniske minoritetskvinder til – i tråd med en dansk ligestillingstankegang - at udskifte identiteten 'mor' med identiteten 'aktiv medborger/uafhængig kvinde'. Mens projektlederen og de andre professionelle forsøgte at opfylde projektets intentioner om at skabe aktiviteter af kulturel karakter, der havde fokus på kvinderne og kvindefællesskabet, var minoritetskvindernes fokus jf. tidligere rettet mod aktiviteter for mødre og børn (fx. udflugter til diverse legeland, bowling, osv.). Et eksempel på denne forskellige tilgang viste sig f.eks. ved at det på flere bestyrelsesmøder fyldte en del, at kvinderne ville arrangere en tur til Fårup Sommerland (et stort legeland for børn, som ligger ca. 35 kilometer fra Aalborg). Det faldt dog til jorden hver gang, primært pga. manglende muligheder for at finansiere turen for foreningens mange børn (ca. 150). De etniske minoritetskvinder i bestyrelsen havde i første omgang svært ved at forstå, at pengene fra Integrationsministeriet ikke kunne bruges til turen, hvilket var årsag til diskussioner på flere bestyrelsesmøder. I stedet kom kvinderne på, at de vil søge kommunen om penge til at dække udgifterne til turen og igen opstod der diskussioner, da projektlederen holdt fast i, at kommunen næppe ville gå med til at betale både for entre og leje af bus til en forlystelsestur for så mange børn – hvilket hun meget vel kan have ret i, men ikke desto mindre skabte det store frustrationer for kvinderne, at det ikke kunne lykkes at få arrangeret denne sociale aktivitet. I stedet fik kvinderne med succes arrangeret en tur til Jumboland (et mindre legeland beliggende i centrum af Aalborg). Turen til Fårup Sommerland spøjte dog i kulissen længe efter, og da der ved regnskabsårets udløb, viste sig at være en del penge tilbage i projektet, kom den manglende tur til Fårup Sommerland igen til at fylde for kvinderne, hvilket også fremgår af nedenstående feltnoter:

Under aftenens bestyrelsesmøde fortæller Berit (en socialrådgiver-studerende, der er i praktik i en af områdets boligforeninger, og som har fået til opgave at supportere kvindeforeningen, red.), at der er blevet arrangeret en arbejdsweekend for bestyrelsen og nogle af medlemmerne i februar ved Dansk Folkeferies feriehus i Vigsø. Det kommer sig af, at der stadig er flere penge tilbage i projektet, og hvis ikke de bliver brugt inden udgangen af dette år, skal de sendes

tilbage til Integrationsministeriet. Der er bestilt 8 hytter og bus t/r, og regningen beløber sig til ca. 12.000 kr. Kvinderne virker forvirrede og Berit må flere gange forklare, hvad weekenden går ud på (hygge, samvær og planlægning af næste års aktiviteter). Hun forklarer også flere gange, at det kom lidt hurtigt i stand, fordi pengene skulle bruges her og nu. Kvinderne diskuterer. De virker ikke specielt begejstrede for ideen. Fahmo siger en masse på somalisk. Hun taler hurtigt og højt. Jeg kan fornemme, at hun er vred. Faduma oversætter: *"Jeg kan altså ikke forstå, at vi nu skal bruge så mange penge på en arbejdstur og så endda et weekendophold i et sommerhus her midt om vinteren. I sin tid ville vi virkelig gerne bruge penge på en tur for alle medlemmerne til Fårup Sommerland, men der fik vi at vide, at det var der ikke penge til, og nu er der lige pludselig penge nok. Vi vil meget hellere lave noget for medlemmerne og deres børn."* Berit siger, at hun ikke vidste det med Fårup Sommerland (det var før hendes tid), og hun undskylder igen, at arbejdsweekenden er blevet arrangeret så hurtigt.

Feltnoter, d. 15/12/2008

Som det fremgår reagerede de somaliske kvinder i første omgang negativt i forhold til det arrangerede weekendophold. Dette handlede blandt andet om, at kvinderne ikke følte sig inddraget i beslutningeprocessen (hvad de heller ikke havde været). Samtidig står det klart, at de ikke selv ville have valgt at bruge penge på et weekendophold, hvis de havde haft mulighed for at få indflydelse på beslutningen herom. Sidst men ikke mindst rummede weekendturen potentiale til, at der igen kunne opstå problemer i forhold til de menige medlemmer i foreningen. Der var 42 pladser på turen, som skulle dække både børn og voksne, og såfremt alle i bestyrelsen valgte at tage med, optog de alene 15-20 pladser. Vigsø-turen satte bestyrelsen i et dilemma og fik kvinderne til at diskutere, hvem der skulle have lov til at komme med. I første omgang blev de enige om, at det var de mest aktive medlemmer, som kunne få lov at deltage. Siden besluttede de, at der skulle trækkes lod om de resterende pladser blandt medlemmerne. Når alt kom til alt blev kampen om pladserne til Vigsø-turen dog ikke et problem. Snarere tværtimod, for det viste sig, at de fleste af kvinderne - både bestyrelsesmedlemmer og menige medlemmer - fravalgte turen. Hvorfor skal jeg komme ind på nedenfor.

Den påtænkte tur til Vigsø blev ved med at skabe bekymringer hos kvinderne og også på det næste møde diskuterede de emnet. Efter mødet d. 14. januar 2009 har jeg således noteret følgende:

Mødet i aften slutter med, at Faduma fortæller om turen til Vigsø: Turen kommer til at foregå d. 6-7-8. februar 2009. Faduma siger, at bussen og turen er betalt, men de selv skal aflæse el og selv stå for at købe mad. Kvinderne omkring bordet bliver urolige og begynder at snakke hørdlydt på somalisk indbyrdes. Hawa bryder ind og siger på somalisk (Faduma oversætter), at foreningen bør betale for strømmen. Det er tydeligt, at kvinderne stadig ikke er ovenud begejstrede for turen. Fahmo siger igen: *"Hvorfor er det nu, vi overhovedet skal af sted?"*. *"Fordi det vil blive sjovt for børnene"*, siger Faduma, hvilket egentlig rammer lidt ved siden af, da intentionen var en arbejdsweekend, hvor bestyrelsen bl.a. skal planlægge aktiviteter for 2009. Hun tilføjer, at de måske allerede nu skal sige til deres medlemmer, at de skal begynde at spare sammen til turen. Det går op for mig, at baggrunden for den manglende begejstring bl.a. handler om, at de er bange for, hvad turen vil komme til at koste dem. Selvom hytterne og transporten er betalt, taler kvinderne om, at der skal købes mad, og desuden vil der jo altid være diverse småudgifter til leje af det ene og det andet som børnene måske vil ønske at gøre brug af (bowlingbaner, spillemaskiner, etc.).

Feltnoter, d. 14/01-2009

Trods gode intentioner endte Vigsø-turen med at skabe problemer for kvinderne. For det første pga. relationen til foreningens menige medlemmer (jf. ovenfor) og for det andet pga. spørgsmålet om penge eller mangel på samme. I min tid i foreningen var det ikke første gang, at jeg oplevede, at spørgsmålet om penge kunne forårsage problemer. Tidligere skabte det således også problemer, da kommunens sundhedskoordinator (etnisk dansk mand) fik forhandlet på plads, at kvindeforeningen kunne købe adgang til et fitnesscenter i den lokale sportshal for 100 kroner om måneden. Også på det bestyrelsesmøde, hvor sundhedskoordinatoren fremlagde dette tilbud, opstod der uro blandt kvinderne, hvilket i første omgang kom bag på mig, da min egen umiddelbare tanke var, at 100 kroner var billigt for et fitness månedskort. Ret hurtigt gik det dog op for mig, at kvindernes uro var knyttet til spørgsmålet om penge, hvilket blandt andet fremgik af deres argumentation for, at medlemmerne i det mindste skulle have lov til at prøve fitnesscenteret til en nedsat pris (25 kroner for det første måned) – som en af kvinderne sagde: *"Det er jo træls at betale hele hundrede kroner, hvis det viser sig, at det ikke er noget for en"* (Feltnoter, d. 14/01-2009). Pointen er, at nogle af de ting, som de involverede med etnisk dansk baggrund (inklusiv mig selv) tog for givet ikke altid stemte overens med de etniske minoritetskvinders erfaringer og oplevelser. På trods af diskussioner og modstand blev Vigsø-

turen gennemført, og efterfølgende blev den igen diskuteret på et bestyrelsesmøde. Af referatet fra foreningens bestyrelsesmøde d. 22. april 2009 (hvor jeg ikke selv deltog) fremgår det således, at der kun var tre familier, der mødte op. Begrundelsen for at de øvrige kvinder meldte afbud var, at de ikke ville/ikke kunne betale for strøm og forbrug (jf. referat fra bestyrelsesmødet d. 22/04-2009).

Noget andet jeg observerede under bestyrelsesmøderne og når jeg deltog i aktiviteter arrangeret af kvindeforeningen var, at projektlederen og de øvrige professionelle løbende forsøgte at understrege vigtigheden af at få flere nationaliteter med i foreningen. Det var en væsentlig idé fra starten af, at foreningen skulle være tværkulturel, og ofte blev det fremhævet overfor de somaliske kvinder i bestyrelsen, at foreningen skulle åbne sig yderligere mod lokalsamfundet, hvor der var andre etniske minoritetskvinder med samme problemer. Bag projektet syntes at ligge en antagelse om, at alle kvinder med anden etniske baggrund har noget tilfælles. De somaliske kvinder i bestyrelsen udviste imidlertid ofte modstand mod dette, og jeg har bl.a. hørt nogle af dem påpege, at de fx ikke mente, at foreningen skulle være åben for arabiske kvinder. Som Storm (2008) også påpeger, illustrerer dette, at der hersker fordomme og konflikter mellem de etniske minoritetsgrupper i samfundet, som majoriteten ikke lægger mærke til, da synlige minoriteter ofte bliver betragtet som en homogen gruppe. Som en konsekvens af at de etniske miljøer ofte er opsplittede og råder over en broget forhistorie, hvad angår ankomst til Danmark, deres tilknytning til oprindelseslandet og/eller til transnationale fællesskaber kan den tværkulturelle medlemssammensætning rumme potentielle uenigheder eller problematiske former for sameksistens. Ifølge Briggs er den heterogene medlemsbase imidlertid netop en styrke, da heterogene foreninger besidder det største demokratiske potentiale og i højere grad medvirker til, at medlemmerne erhverver kompetencer og viden.

Foreningen - et kulturelt ladet rum

Under mit feltarbejde i kvindeforeningen har jeg flere gange observeret, at projektlederen og de øvrige professionelle var influeret af deres egne kulturelle forestillinger om, hvordan man deltager i foreninger ”på den rigtige måde”. En vigtig forudsætning for at anvende empowermentmetoden i det sociale arbejde er den professionelles afgivelse af magt til borgeren. Ved at afgive magt skabes der et grundlag for, at borgeren og den professionelle kan mødes som ligeværdige parter. Som Jack (1995) også tidligere har fremført, kan det dog diskuteres om ikke

hele tanken omkring empowerment i forhold til udsatte grupper er et paradoks, idet den magt, der gives af en organisation eller en enkeltperson, nødvendigvis må komme fra en magtposition. Også i løbet af den tid, jeg fulgte kvindeforeningen, slog det mig, at det var svært at undgå, at der blev skabt et asymmetisk magtforhold, da de etniske minoritetskvinder, der deltog i projektet, ikke kendte til foreningsarbejde på forhånd, og slet ikke den danske model, og derfor var dybt afhængige af projektlederen og de øvrige danske kvinder i projektet. Selvom projektlederen på sin vis gjorde alt for løbende i processen at agere som en "informationsmedarbejder", der stillede viden til rådighed og selv lod de etniske minoritetskvinder træffe beslutningerne, var det næsten uundgåeligt, at hun kom til at fremstå som ekspert. På mange måder fremstod foreningen som et kulturelt ladet rum, der i høj grad var præget af etnisk danske forestillinger om aktiv medborgerskabelse og om foreningsliv samt -deltagelse. Jeg spekulerer på, om ikke de etniske minoritetskvinder, stik imod projektets gode intentioner om integration, i bund og grund oplevede, at der i kvindeforeningen var et skarpt skel mellem etniske danskere og etniske minoriteter. Et eksempel på den asymmetrisk magtfordeling, der eksisterede i kvindeforeningen, ses også i nedenstående uddrag fra mine feltnotater til kvindeforeningens generalforsamling - den, som i første omgang skabe uro og frustrationer hos de etniske minoritetskvinder (jf. tidligere), men som de alligevel formåede at få arrangeret; godt hjulpet af projektlederen og de øvrige professionelle:

Jeg ankommer til Globen klokken 19.00, hvor kvindeforeningen skal holde generalforsamling. Da jeg kommer, er der udover kvinderne fra bestyrelsen ca. 10 andre kvinder tilstede, hvoraf de fleste har etnisk dansk baggrund. Der er gang i køkkenet, hvor kvinderne anretter kage og frugt. Der er stillet et langt bord op, som tilhørerne kan sidde ved. For enden, på tværs, er et mindre bord stillet frem. Her sidder bestyrelsen samt en etnisk dansk kvinde fra frivilligforeningen, som er blevet bedt om at komme og fungere som ordstyrer. Da klokken er ca. 19.30 kalder Faduma til samling - "*Nu må vi i gang*", siger hun. "*Vi kan ikke vente længere. Vi har et langt program foran os*". På dette tidspunkt er der kun fremmødt yderligere 3 somaliske kvinder og 5-6 arabiske kvinder samt to børn - en pige på ca. 5 år samt en baby. De arabiske kvinder samler sig i den ene ende, alle de etnisk danske kvinder sidder i midten af langbordet og på den anden side sidder to somaliske kvinder. Det slår mig, at medlemmerne er udeblevet fra generalforsamlingen og der er en klar overvægt af etnisk danske kvinder (hvoraf mange er tilstede pga. en faglig interesse). Hele scenariet virker lige lovligt

kunstigt og har nok ikke ligefrem nogen positiv virkning på de ganske få medlemmer med anden etnisk baggrund, der rent faktisk er mødt op.

Feltnoter, d. 22/01-2009

Den foreningskultur, vi kender i Danmark, er uhyre vanskelig at formidle til mennesker, som ikke kender disse traditioner, og fordi de etniske minoritetskvinder havde så meget at lære, var det vanskeligt at undgå, at der i projekt 'Dannelse af kvindeforening' opstod en praksis, som ikke nødvendigvis skabte empowerment. Man kan derfor spørge, om de rammer, som foreningsmodellen giver for empowermentprocesser, er de optimale for mægtig- og myndiggørelse af denne gruppe af etniske minoritetskvinder. Som Mikkelsen (2004) også skriver, er det nærmest umuligt at undgå, at dette dilemma opstår, når man forsøger at bruge den danske foreningsmodel som løftestang for integration. På den ene side er det problematisk, hvis man vælger det udgangspunkt, at der skal noget ganske særligt til for at integrere etniske minoriteter i foreningslivet på grund af deres kultur. I så fald kan det lede til en selvopfyldende profeti, og man er da med til at opretholde et skarpt skel mellem 'dem' og 'os' og dermed bidrage til den antagelse, at etniske minoriteter er en særlig samlet gruppe, der udgør et kulturbetinget problem. På den anden side er man også nødt til at konkretisere nogle af de udfordringer – herunder også kulturelle – der reelt opstår, når foreningerne i højere grad skal appellere til etniske minoriteter. Et vigtigt aspekt af det integrationsarbejde, der skal foregå i regi af det danske foreningsliv er at gøre den måde foreningerne fungerer på mere deltagerorienterede og involverende. Kun ved at involvere alle parter i beslutningsprocesser og omhyggelig have opmærksomhed på alternative synspunkter i processerne er det ifølge Payne (2006) muligt at styrke empowerment i denne type arbejde. Samme konklusion drager også Nielsen (2008) på baggrund af hendes studie af foreninger for kvinder med anden etnisk baggrund end dansk. Hun skriver således, at det i høj grad handler om at anerkende de faktisk tilstedeværende ressourcer blandt de etniske minoritetskvinder – *"Det handler ikke om at de skal indgå i en læring til demokrati, men snarere om at anerkende mulighederne for at disse kvinder kan bidrage med nye vinkler på det demokratiske medborgerskab"* (Nielsen 2008: 27-28).

Opsummering og afsluttende diskussion

Denne undersøgelse af foreningen for *Kvindernes Vækst* viser, at der lokalt i Aalborg Øst foregår en stor integrationsindsats. I regi af kvindeforeningen foregik der en række aktiviteter, der bevidst forsøgte at bidrage til integrationen af etniske minoritetskvinder og deres familier. De

synlige resultater af, at kvindeforeningens tilbud havde en positiv betydning, kunne bl.a. ses ved den store tilslutning til danskundervisningen, til syundervisningen og til de forskellige sociale aktiviteter og udflugter. Den form for sociale samhandling, der foregik i regi af foreningen, stræbte i tråd med Putnam (2000) efter at skabe et fællesskab mellem mennesker, der var forskellige fra hinanden, og som igennem aktiviteter blev knyttet sammen med henblik på at have gensidig nytte af hinanden i forbindelse med at opnå fælles mål. Der er ingen tvivl om, at der inden for rammerne af kvindeforeningen er sket en udvikling af bestyrelsens og medlemmernes forståelse og viden om andre kulturer, specifikt den danske kultur og mentalitet. Samtidig har kvindeforeningen været med til at etablere nogle konkrete fysiske rammer og sociale aktiviteter, som medvirker til, at de etniske minoritetskvinder i Aalborg Øst i højere grad mødes og udveksler erfaringer.

Hvorvidt de midlertidige bånd, der knyttes i kvindeforeningen, danner basis for mere permanente bånd, der kan være med til at integrere de etniske minoritetskvinder på en måde så deres position i majoritetssamfundet forbedres er jeg mere i tvivl om (se også Andersson 2007). Samtidig mener jeg ikke, at man skal underkende vigtigheden af den sociale dimension i foreningen og det identitetsskabende tilhørsforhold, som eksisterede i regi heraf. Der er ingen tvivl om, at de netværk og fællesskaber, der opstod med udgangspunkt i kvindeforeningens aktiviteter havde stor betydning for en række af foreningens medlemmer. Den form for social samhandling, der foregik i kvindeforeningen var med til at skabe en form for kollektiv identitet, som kan have stor betydning, især fordi mange af kvindeforeningens medlemmer var i risiko for at blive eller allerede oplevede at være marginaliseret i det danske samfund - majoritetssamfundet. Samtidig vurderer jeg også, at kvindeforeningen havde en stor synlig virkning i forhold til omgivelserne. Med reference til Putnams beskrivelser kan foreningen både siges at omfatte afgrænsende og brobyggende social kapital. På den ene side fungerede kvindeforeningen segregerende ved, at den forstærkede det lokale fællesskab og følelser af tilhørighed, men den strakte sig også udover dette og åbnede sig mod majoritetssamfundet gennem aktiviteter og information.

Det sociale fællesskab, som kvindeforeningen repræsenterede, kan også med et begreb hentet fra Wenger (2004) betegnes som et praksisfællesskab ('community of practice'). Wenger betoner den uformelle læring og socialisering, der finder sted i praksisfællesskaber og fremhæver, at disse er et oplagt sted for læring, kompetenceudvikling og vidensdeling, også selvom deres

formål ofte er uklare; selv for deltagerne i fællesskaberne. I tråd med Wengers teori kan man tale om, at foreningsdeltagelsen for de implicerede minoritetskvinder medvirkede til, at de erhvervede en række kompetencer, viden og ressourcer, der satte dem i stand til bedre at deltage i alle dele af samfundet på lige fod med resten af befolkningen. På mange måder var foreningen tydeligvis med til at styrke minoritetskvindernes individuelle myndiggørelse og demokratiske læring til deltagelse i fællesskaber, og der er ingen tvivl om, at kvinderne var umådeligt stolte over foreningen og det de i fællesskab havde opnået. Om de etniske minoritetskvinder samtidig udviklede en demokratisk bevidsthed og erhvervede et tilhørsforhold til det større politiske fællesskab, er jeg imidlertid mere i tvivl om.

Ifølge projektbeskrivelsen var formålet med kvindeforeningen bl.a. at give de etniske minoritetskvinder viden om deres muligheder og rettigheder, således at de i højere grad blev i stand til at tage del i en række af de valg og beslutninger, der vedrørte dem selv og deres familier. I udgangspunktet var projektet således tænkt ud fra et princip om empowerment både til de etniske minoritetskvinder som gruppe og som enkeltpersoner. På mange måder er det min opfattelse, at de rette vækstbetingelser var tilstede og gode intentioner var der i hvert fald masser af. Alligevel mener jeg, at der er en reel fare for, at foreningsmodellen blev kontraproduktiv i forhold til kvindernes muligheder for at lære og dele viden. Jf. tidligere var de etniske minoritetskvinders primære ønske/behov at få et socialt mødested, hvor de kunne tale sammen. I modsætning til de etniske minoritetskvinder, som Siim (2003) har interviewet, var ingen af de etniske minoritetskvinder, som jeg mødte i Foreningen for *Kvindernes Vækst*, kvinder med stor politisk selvtillid. Alle havnede i foreningen mere eller mindre ved en tilfældighed, og ingen af kvinderne syntes i udgangspunktet at være drevet af et ønske om at lære, hvad det vil sige at drive en forening. Vejen til at få de etniske minoritetskvinder til at ”adoptere” den danske foreningsmodel var, som jeg også har illustreret, brolagt med mange mulige misforståelser. De etniske minoritetskvinder havde tydeligvis ikke samme opfattelse af, hvad formålet med kvindeforeningen var, hvad den skulle, og hvad det indebar at være menigt medlem og/eller bestyrelsesmedlem. Den lange række af skrevne, og måske især uskrevne regler (fx. at alle giver en hånd med, når der skal løses arbejdsopgaver), der er knyttet til den danske foreningstradition, dannede uvilkårligt grobund for problemer, især i forhold til de menige medlemmer. I den tid jeg fulgte foreningen var der en masse møder og diskussioner, og jeg mener, at man kan stille spørgsmålstejn ved, hvad der i bund og grund kom ud af det. Der er dog ingen tvivl om, at de

erfaringer, som processen genererede, var vigtige for de somaliske kvinder, der udgjorde bestyrelsen og derfor deltog aktivt. Samtidig står det klart, at disse kvinder af samme grund vil få svært ved at videregive ansvaret for foreningen, da de var de eneste, der blev ”skolet” i foreningsarbejdet, og dette vanskeliggør på en meget uheldig måde processen med at få nye aktører på banen.

Trods en vis skepsis overfor foreningsmodellen, mener jeg dog ikke, at man skal underkende dens berettigelse og betydning. De sociale gevinster var, som jeg allerede har været inde på, store, men jeg tænker samtidigt, at det kunne have været hensigtsmæssigt med en anden organisationsform eller med en mindre organiseret og omstændelig form – måske et aktivitetsfællesskab, hvor det var selve aktiviteten, der var det bærende element, snarere end en regulær forening. Analysen viser, at det var et gennemgående træk ved de etniske minoritetskvinder, der deltog i kvindeforeningen, at de lagde vægt på at have indflydelse på de aktiviteter, foreningen udbød. Kvinderne var ikke optaget af at have indflydelse på foreningen som formelt fora og de oveordnede beslutningsprocesser; deres deltagelse var primært centreret omkring aktiviteterne, og det sociale fællesskab, der opstod i regi heraf. Forklaringen på kvindernes ringe interesse for de formelle processer i foreningen skyldes ganske givet også deres mangel på uddannelse og danskkompetencer. Selvom denne problematik selvfølgelig bliver forstærket, fordi kvinderne har en anden etnisk baggrund, er det ifølge Mikkelsen, Højholdt og Simonsen (2004) en tendens man også spore generelt i den danske foreningsliv. De administrative og formelle arbejdsopgaver, som eksisterer i danske foreninger, bl.a. øgede krav til regnskab, revision og rapportering, stiller stigende krav til, at de involverede parter er veluddannede og -kvalificerede. Det er derfor fuldt forståeligt, at de etniske minoritetekvinder i foreningen for *Kvindernes Vækst* havde vanskeligt ved at lære at drive foreningen, og jeg mener med rette, at man kan spørge, om den traditionelle danske foreningsmodel overhovedet var hensigtsmæssig og/eller tilstrækkelig rummelig? Jeg så i hvert fald en række negative aspekter af foreningsformen og vurderer således, at der burde ryddes ud i en række af de gamle procedurer og traditioner, så der bliver plads til, at de etniske minoritetskvinder og andre nye medborgere får mere indflydelse og ansvar. Samtidig er jeg også klar over, at det er vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at måle – og dermed værdisætte – den integration, der finder sted via foreningsarbejdet, og i sidste ende står det hele og falder med spørgsmålet om, hvorvidt de positive aspekter ved den danske foreningsmodel overskygger de negative.

Litteratur

- Andersen, Jørgen Goul, Torpe, Lars og Johannes Andersen (red.) (2000): *Hvad folket magter. Demokrati, magt og afmagt*. København. Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Anderson, Sally (2007): "Fælleshedens gave og trumfkort. Mikrointegration i midlertidige fællesskaber". I Olwig, Karen Fog & Pærregaard, Karsten (2007): *Integration. Antropologiske perspektiver*. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Boeskov, Signe & Ilkjær, Thomas (2005): *Integration og det frivillige foreningsliv. En undersøgelse af barrierer og løsninger i relation til foreningsdeltagelse hos unge med anden etniske baggrund*. Rapport. København: Institut for Idræt, Københavns Universitet.
- Briggs, Xavier de Souza (1997): "Social Capital and the Cities: Advice to Change Agents". In *National Civic Review*, Vol. 86, nr. 2.
- Briggs, Xavier de Souza (2003): "*Bridging Networks, Social Capital, and Racial Segregation in America*". Working paper, John F. Kennedy School of Government, Faculty Research Working Paper Series, Paper RWP02-011.
- Børsch, Hanne & Israelsen, Anemette Egerod (2001): *Foreningslivet i Danmark – nye vilkår i en zappertid*. København: Landbrugets Oplysnings- og Kursusvirksomhed.
- Christensen, Ann-Dorte & Birte Siim (2001). *Køn, demokrati og modernitet. Mod nye politiske identiteter*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Christensen, Ann-Dorte (2003): *Fortællinger om identitet og magt. Unge kvinder i senmoderniteten*. Magtudredningen. Aarhus Universitet: Aarhus Universitetsforlag.
- Christensen, Gunvor (2008): "Frivilligt arbejde, etniske minoriteter og integration". I Bjarne Ibsen m.fl. (red.) *Det frivillige Danmark*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Christensen, Gunvor & Christensen, Stine Røn (2006): *Etniske minoriteter, frivilligt socialt arbejde og Integration. Afdækning af muligheder og perspektiver*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Dahl, Karen Magrethe & Jacobsen, Vibeke (2005): *Køn, etnicitet og barrierer for integration. Fokus på uddannelse, arbejdsmarked og foreningsliv*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Fangen, Katrine (2008): *Identitet og praksis. Etnisitet, klasse og kjønn blant somaliere i Norge*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Gullestad, Marianne (2006): *Plausible Prejudice: everyday experiences and social images of action, culture and race*. Oslo: Universitetsforlaget
- Gundelach, Peter og Lars Torpe (1997): "Social kapital og foreningernes demokratiske

rolle". I: *Politica* 29. årg., nr. 1, København.

Helhedsplan (2007): *Integration og Beskæftigelse i Aalborg Øst*. Rapport udarbejdet af Himmerland, Fjordblink, Vanggården, Lejerbo og Aalborg Kommune.

Hjære, Mette & Balslev, Mille (2001): *Frivillighed blandt etniske minoritetsforeninger*. Odense: Center for frivilligt socialt arbejde.

Jack, Raymond (1995): "Empowerment in Community Care". London: Chapman & Hall.

Jagd, Christina Bækkelund (2007): *Medborger eller modborger. Dansksomalieres kamp for at opbygge en meningsfuld tilværelse i det danske samfund – gennem et arbejde*. København: Københavns Universitet, Ph.d.-afhandling, Institut for antropologi.

Kleist, Nauja (2007): *Spaces of recognition: An analysis of Somali-Danish associational engagement and diasporic mobilization*. København, Københavns Universitet, Ph.d.-afhandling, Sociologisk Institut.

Kleists, Nauja (2002): "Når hjemme er mere end et sted". I *Kvinder. Køn & Forskning*, nr. 2, 2002. Temanummer: Migration og medborgerskab.

Krabbe, Marie Skytte (2007): *Fra Integration til medborgerskab – et antropologisk blik på konstruktionen af sociale fællesskaber og identiteter i en idrætsforening for etniske minoritetskvinder i København*. København: Københavns Universitet, Institut for antropologi.

Lilledal, Inger-Marie Corfitz (2004): *Fortællinger om forældreskab – på tværs af kultur og etnicitet*. Aabenraa: UFC Børn og Unge.

Lykkegård, Lene (2001): *Integration af flygtninge- og indvandrerbørn i foreningslivet*. Viborg Kommune.

Madsen, Peter Grün Hovmand (2004): *Frivillige foreninger – en magisk løsning på integrationsgåden? En komparativ analyse af frivillige foreningers betydning for etniske minoriteters integration i det danske samfund*. København: Københavns Universitet, Videnskabsbutikken for Samfundsvidenskab og Jura.

Mikkelsen, Claus Lindholt (2004): *Foreninger fremmer forståelsen*. København: Dansk Ungdoms Fællesråd.

Mikkelsen, Flemming (red.) (2003): *Invandrerorganisationer i Norden*. København: Nordisk Ministerråd.

Moen, Bjørg (2008): *Tilhørighetens balanse: Norsk-pakistanske kvinners hverdagsliv i transnationale familier*. Disputats, Sosialantropologisk Institutt. Oslo: Universitetet i Oslo.

- Mørck, Yvonne (1998): *Bindestregsdanskere. Fortællinger om køn, generationer og etnicitet*. København: Forlaget Sociologi.
- Mørck, Yvonne (2001): "Etniske minoritetsunge og demokratisk medborgerskab". I Christensen, Ann-Dorte & Birte Siim (2001): *Køn, demokrati og modernitet*. København: Hans Reitzels Forlag A/S.
- Nielsen, Helene Pristed (2008): *Etniske minoritetskvinders medborgerskab i Danmark*. Amid Working Paper Series 63/2008. Aalborg: Aalborg Universitet.
- Nielsen, Jens Christian, Højholt, Andy & Birgitte Simonsen (2004): *Ungdom og foreningsliv: Demokrati, fællesskab og læreprocesser*. Center for Ungdomsforskning. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Payne, Malcolm (2006): *Teorier i social arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag A/S.
- Predelli, Line Nyhagen (2003): *Uformelle veier til makt: om minoritetskvinnens politiske innflytelse*. Rapportserien / Makt- og demokratiutredningen 1998-2003, nr. 60. Oslo: Unipub.
- Prieur, Annick (2004): *Balansekunstnere. Betydningen av innvandrerbakgrunn i Norge*. Oslo: Forlaget PAX.
- Putnam, Robert D. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Putnam, Robert D. (2000). *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Putnam, Robert D. (2007). "E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century. The 2006 Johan Skytte Prize Lecture", In *Scandinavian Political Studies*, vol. 30, no. 2.
- Regeringen (2003): *Regeringens vision og Strategier for bedre integration*. Rapport fra Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration. København: Regeringen. Tilgængelig på: http://www.nyidanmark.dk/bibliotek/publikationer/regeringsinitiativer/2003/regeringens_vision_og_strategier/vision_og_strategier/vision_og_strategier.pdf
- Regeringen (2005): *Beskæftigelse, deltagelse og lige muligheder til alle - regeringens handlingsplan for at nedbryde kønsbestemte barrierer til uddannelse, arbejde og foreningslivet blandt kvinder og mænd med anden etnisk baggrund end dansk*. Rapport fra Ministeriet for ligestilling. København: Regeringen. Tilgængelig på: <http://www.lige.dk/files/PDF/H-plan%20etnisk.pdf>

- Schiller, Nina Glick, Basch, Linda & Blanc Cristina Szanton (1995): "From Immigrant to Transmigrant: Theorizing Transnational Migration". In *Anthropological Quarterly* nr. 1.
- Schwartz, Jonathan (red.) (2002): *Medborgerskabets mange stemmer*. Århus: AKA-PRINT A/S.
- Schmidt, Garbi (2002): *Tidsanvendelse blandt pakistanere, tyrkere og somaliere – et integrationsperspektiv*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Siim, Birte (2003): *Medborgerskabets udfordringer – etniske minoritetskvindes politiske myndiggørelse*. Århus: Århus Universitetsforlag.
- Storm, Mette Mee (2008): *Integration i praksis. En kvalitativ undersøgelse af et integrationsprojekt i Aalborg Øst*. Speciale. Institut for Sociologi, Socialt Arbejde og Organisation. Aalborg: Aalborg Universitet.
- Togebj, Lise (2002): *Etniske minoriteters deltagelse i demokratiske processer, herunder politiske partier, valg og offentlig debat*. Aalborg: Amid Working Paper Series 20/2002. Aalborg: Aalborg Universitet.
- Torpe, Lars (2000): "Foreningerne og demokratiet". I: Jørgen Goul Andersen, Lars Torpe og Johannes Andersen: *Hvad folket magter. Demokrati, magt og afmagt*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Wenger, Etienne (2004): *Praksisfællesskaber. Læring, mening og identitet*. København: Hans Reitzels Forlag A/S.
- Wollebæk, Dag og Per Selle (2002): *Det nye organisasjonssamfundet – Demokrati i omformning*. Bergen: Fakkbokforlaget.
- Uslaner, Eric M. (2009): *Trust, Diversity, and Segregation*. Paper presented at the CINEFOGO research seminar on "The Social Differentiation of Trust and Social Capital", Hotel Scheelsminde, Aalborg, June 2009.
- Åradsson, Rasmus (2000): *Perkerklubber – en magisk løsning på integrationsgåden?*, Sociologisk Institut, Specialeserien, nr. 2. København: Københavns Universitet.

Udgivelser i serien Sociologiske Arbejdspapirer

- Nr. 1, 1999 *Michael Hviid Jacobsen*
The Search for Sociological Truth
- A History of the Rise and Fall of the Reign of Positivism in the Social Sciences
- Nr. 2, 1999 *Erik Laursen*
Den ritualiserede eufori
- om Durkheims religionssociologi
- Nr. 3, 1999 *Mikael Carleheden*
Reconstructing Epistemology: (PDF.fil)
Towards a Post-Positivist Conception of Social Science
- Nr. 4, 1999 *Michael Hviid Jacobsen og Søren Kristiansen*
Hvor farligt er det farlige feltarbejde? (PDF.fil)
- En etisk-sociologisk belysning og problematisering af deltagende observation i socialt afsondrede miljøer
- Nr. 5, 1999 *Ole B. Jensen*
Castells & Rummet (PDF.fil)
- En tematisk læsning af "The Information Age"
- Nr. 6, 2000 *Ole Riis*
Metoder på tværs (PDF.fil)
- Om forudsætningen for sociologisk metodekombination
- Nr. 7, 2000 *Michael Hviid Jacobsen*
The Prodigious Provocateur (PDF.fil)
- An Inevitable Innovation to the Sociology of C. Wright Mills
- Nr. 8, 2001 *Thomas Ziehe*
Læring i et hypermoderne samfund
- Mentalitetsforandring, læringskultur og fremmedfølelse
- Nr. 9, 2001 *Micahel Hviid Jacobsen & Nilesh Chatterjee*
The Fall of Public Place (PDF.fil)
- Sociological Reflections and Observations on a Supermodern American Ghost City
- Nr. 10, 2001 *Zygmunt Bauman*
(Un)Happiness of Uncertain Pleasures (PDF.fil)
- Nr. 11, 2001 *Jens Tonboe*
Moralens geografi (PDF.fil)
- Nr. 12, 2002 *Michael Hviid Jacobsen*
"Homo Sexualis" and "The Homosexual Hierarchy" (PDF.fil)
- Two Sociological Essays on Human Sexuality

- Nr. 13, 2003 *Antje Gimmler*
Institutions and Time (PDF.fil)
 - A Critical Theory and Pragmatisk Approach
- Nr. 14, 2003 *Lars Skov Henriksen og Peter Bundesen*
Voluntary-Statutory Relationships in the History of Danish Social Welfare Publiceret som "The Moving Frontier in Denmark: Voluntary-State Relationships since 1850" i Journal of Social Policy, vol 33, no 4, 2004
- Nr. 15, 2003 *Annick Prieur og Lars Skov Henriksen*
Arrangerede venskaber (PDF.fil)
 - mentorordning for unge straffedømte af anden etnisk oprindelse
- Nr. 16, 2003 *Michael Hviid Jacobsen*
Utopianism in the Work of Zygmunt Bauman (PDF.fil)
 - Towards a Sociology of Alternative Realities
- Nr. 17, 2003 *Lisbeth B. Knudsen*
On the Role of Family Policy in the Nordic Countries (PDF.fil)
- Nr. 18, 2003 *Michael Hviid Jacobsen*
Den biografiske vending(PDF.fil)
 - En narrative sociologi for sociologien med særlig henvisning til intellektuelle biografier om Charles Wright Mills, Erving Goffman og Zygmunt Bauman
- Nr. 19, 2004 *Ole Riis*
Sociologiske metoder i praksis (PDF.fil)
- Nr. 20, 2004 *Keith Tester*
Fragments of a Human World
- Nr. 21, 2005 *Inger Glavind Bo*
Med øjeblikket som udgangspunkt (PDF.fil)
 - George Herbert Meads temporale analyser af identitet og social interaktion
- Nr. 22, 2005 *Antje Gimmler & Lisbeth B. Knudsen*
A Discussion of Explanatory Discourses in Studies of Breast Cancer (PDF.fil)
- Nr. 23, 2008 *Ann-Dorte Christensen*
Forandring, fællesskab og identitet - Tiltrædelsesforelæsning d. 4. juni, 2008 (PDF.fil)
- Nr. 24, 2009 *Jakob Skjøtt-Larsen*
Aalborg Øst - En social og symbolsk profil (PDF.fil)

- Nr. 25, 2009 *Jakob Skjøtt-Larsen og Lars Skov Henriksen*
The Social Differentiation of Trust: Findings from a city in Denmark (PDF.fil)
- Nr. 26, 2009 *Lisbeth B. Knudsen,*
Fertilitet og familiedannelse - et felt mellem valg og skæbne
(PDF.fil) *Tiltrædelsesforelæsning d. 10. oktober, 2008*
- Nr. 27, 2009 *Sune Qvotrup Jensen,*
Preliminary notes on othering and agency - Maginalized young ethnic minority men negotiating identity in the terrain of otherness (PDF.fil)